

MAMLAKAT IJTIMOYIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI

Xo'janazarov Faxriddin Xusniddin o'g'li

Qarshi shahar 1-son Ixtisoslashtirilgan maktab enternati 11 "A" sinf o'quvchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.09.2025

Revised: 24.09.2025

Accepted: 25.09.2025

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot haqidagi ma'lumotlar, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida raqamli iqtisodiyotning o'rni to'g'risidagi fikrlar bayon etilgan..

KALIT SO'ZLAR:

*raqamli iqtisodiyot,
axborotlashgan jamiyat,
ijtimoiy-iqtisodiy
rivojlanish, raqamli
texnologiyalar, Elektron
hukumat..*

Bugungi kunda biz texnologiyalar qanday qilib ommaviy xizmat ko'rsatish sohasini tubdan o'zgartirayotganini ko'ryapmiz. Vositachilarni olib tashlaydigan, mijoz va ta'minotchi o'rtasidagi aloqalarning to'g'ridan-to'g'ri amalga oshirilishiga olib keladigan Uber kabi yangi biznes-modellar paydo bo'lmoqda. Avvalroq xuddi shunga o'xshash o'zgarishlar moliya sektori hamda telekommunikatsiyalarda ham ro'y bergan edi. Sanoatda ham bir qancha prinsipial o'zgarishlar kuzatilmoqda, chunki raqamli korxona va insonning raqamli qiyofadoshi — robotlar paydo bo'lishi butun insoniyat funksional modelini jiddiy ravishda o'zgartirib yuborishi mumkin. Bu esa shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalari asta-sekinlik bilan odamlarning o'rnini egallab boradi. Xuddi mana shu holat raqamli iqtisodiyot hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyot – bu iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarni raqamli texnologiyalarni qo‘llash asosida amalga oshirish tizimidir. Ba’zida u internet iqtisodiyoti, yangi iqtisodiyot yoki veb-iqtisodiyot degan terminlar bilan ham ifodalanadi.

Raqamli iqtisodiyot – bu iqtisodiyotning yangi shakli bo‘lib, unda asosiy qiymat raqamli texnologiyalar (internet, mobil aloqa, sun‘iy intellekt, “bulutli” xizmatlar, blokcheyn va h.k.) orqali yaratiladi, taqdim etiladi va taqsimlanadi.

1995 yilda amerikalik dasturchi Nikolas Negroponte “raqamli iqtisodiyot” terminini amaliyotga kiritdi. Hozirda bu istilohni butun dunyodagi siyosatchilar, iqtisodchilar, jurnalistlar, tadbirkorlar – deyarli barcha qo‘llamoqda. 2016 yilda Butunjahon banki dunyodagi raqamli iqtisodiyotning ahvoli haqida ilk marta “Raqamli dividendlar” mavzusida ma’ruza e’lon qildi.

Masalan, xaridorga poyafzal kerak. Uni bozorga tushib o‘zi bevosita tanlasa va naqd pulga sotib olsa, bu an’anaviy iqtisod. Telegramdagi biron savdo boti orqali o‘ziga ma’qul tovarni tanlab, tovar egasiga pulni elektron to‘lov tizimi orqali to‘lash va tovarni yetkazib berish xizmati orqali olish - raqamli iqtisodiyot deyiladi. Bu masalani eng sodda maishiy misol orqali tushuntirishdir. Aslida, hammamiz allaqachon raqamli iqtisodiyot ichi damiz, uning qulayliklaridan foydalanamiz. Masalan, ish haqlarimiz plastik kartalarga tushadi, elektron to‘lov orqali kommunal xizmatlar, telefon, internet va boshqa mahsulot va xizmatlarga to‘lov qilamiz, elektron tarzda soliq deklaratsiyasi topshiramiz, kartadan kartaga pul uzatamiz, uyga taom buyurtma qilamiz va hokazo.

Raqamli iqtisodiyot - bu noldan boshlab yaratilishi lozim bo‘lgan qandaydir boshqacha iqtisodiyot emas. Bu yangi texnologiyalar, platformalar va biznes modellari yaratish va ularni kundalik hayotga joriy etish orqali mavjud iqtisodiyotni yangicha tizimga ko‘chirish deganidir.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy belgilari:

yuqori darajada avtomatlashtirilganlik;

elektron hujjat almashinuvi;

buxgalterlik va boshqaruv tizimlarining elektron integratsiyalashuvi;

ma’lumotlar elektron bazalari;

CRM (mijozlar bilan o‘zaro munosabat tizimi) mavjudligi;

korporativ tarmoqlar.

Raqamli iqtisodiyotning qulayliklari:

1. To‘lovlar uchun xarajatlar kamayadi (masalan, bankka borish uchun yo‘lkira va boshqa resurslar tejaladi).

2. Tovarlar va xizmatlar haqida ko'proq va tezroq ma'lumot olinadi.
3. Raqamli dunyodagi tovar va xizmatlarning jahon bozoriga chiqish imkoniyatlari katta.
4. Fidbek (iste'molchi fikri)ni tez olish hisobiga tovar va xizmatlar jadal takomillashtiriladi.

5. Tezroq, sifatliroq, qulayroq.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy xususiyatlari:

1. Internet va raqamli platformalarga asoslangan – savdo, xizmat ko'rsatish, moliyaviy operatsiyalar onlayn amalga oshiriladi.
2. Mijoz markazida bo'lish – raqamli iqtisodiyotda foydalanuvchi odatlari va ehtiyojlari ma'lumotlar asosida tahlil qilinadi.
3. Ishlab chiqarish samaradorligi oshadi – avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalar orqali xarajatlar kamayadi.
4. Globallik – raqamli xizmatlar va mahsulotlar chegaralarsiz, butun dunyo bozoriga chiqishi mumkin.
5. Ma'lumot asosida qaror qabul qilish – katta ma'lumotlar (Big Data) tahlili asosiy resursga aylanadi.

Raqamli iqtisodiyot bo'yicha dunyo tajribasini o'rganadigan bo'lsak:

- AQSH – Google, Amazon, Microsoft kabi IT gigantlari raqamli iqtisodiyotning drayverlari.
- Xitoy – Alibaba, Tencent orqali elektron tijorat va onlayn to'lovlarda yetakchi.
- Yevropa – raqamli xavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilishga katta e'tibor qaratmoqda.

Ko'plab rivojlangan mamlakatlar ro'y berishi lozim bo'lgan o'zgarishlar muqarrarligini tushunib, iqtisodiyotni raqamlashtirish tomon harakatni ongli ravishda boshladi. Bu yunalishni birinchilardan bo'lib ma'lum qilgan AQSH, Yaponiya, Janubiy Koreya hamda Xitoy bugungi kunda raqamli poygada norasmiy yetakchilar sanaladi. Ulardan keyingi o'rinlarda Buyuk Britaniya, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Avstraliya, Belarus va boshqalar turadi. Raqamlashtirish jarayonining ba'zi yetakchi mamlakatlari esa qarama-qarshi yondashuvlarni, xususan, AQSH bozor yunalishini, Xitoy esa rejali iqtisodiyotni tanlab olgan. Qolgan mamlakatlar ma'lum bir oraliq variantlarga rioya kiladi.

Raqamli iqtisodiyot platformalari tuzishda rivojlangan davlatlar transport, telekom-munikatsiya, energetika, ma'lumotlarni qayta ishlash, sog'liqni saqlash, dori-darmonlar logistikasi, turizm, tashqi iqtisodiy faoliyat, ko'chmas mulk va ishlab chiqarish yo'nalishlariga e'tibor qaratmokda. Aynan shu sohalarining rivojlanishi infratuzilma hamda

texnologik bazis yaratishga imkon beradi, ularni boshqa sohalarga ko'chirgan xolda O'zbekiston yetuk raqamli iqtisodiyotni maksimal darajada tez rivojlantirishi mumkin. Ilg'or mamlakatlar raqamli iqtisodiyoti ko'plab dasturlari (AKSH, Avstriya, Avstraliya, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya va boshqalar) asosiy e'tiborni "raqamli tibbiyot" hamda "aqlli shaxar" ijtimoiy yo'nalishlariga qaratmokda. "Raqamli tibbiyot" va "aqlli shaxar" ijtimoiy loyihalarini amalga oshirish ko'prok murakkablik hamda xilma xillikni talab qiladi va bunday loyixalar keng xalq ommasi tomonidan e'tirof etiladi.

Jahon bankining "Raqamli dividendlar" nomli tadqiqoti natijalari mamlakatlar iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli iqtisodiyotning naqadar dolzarb va muhimligini ko'rsatdi. Xususan, internet tezligining 10 foizga o'sishi, mamlakat YAIMning o'sishiga olib keladi. Rivojlangan davlatlarda bu ko'rsatkich 1,21 foizni, rivojlanayotgan davlatlarda 1,38 foizni tashkil etayotir. Demak, internet tezligi ikki barobarga oshadigan bo'lsa, YAIM xajmining karyib 15 foizga oshishiga erishish mumkin. Jahonda amalga oshirilayotgan globallashuv sharoitida tashqi migratsiya, xalqaro savdo va kapitallar harakati, turizm, xorijiy investitsiyalar, AKT rivojlanishi mamlakatlarning iqtisodiy o'sish sur'atlariga ta'sir etadi.

Demak, biz ham asosiy e'tiborni faqat mahsulotlar eksportiga qaratmasdan, balki "nou-xau", blokcheyn texnologiyalar faoliyatini zamonga hamohang o'rganib, shular qatorida, raqamli iqtisodiyotdan foydalanishni yangi bosqichga olib chiqishimiz maqsadga muvofiq. Yurtimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor vazifasi - O'zbekiston iqtisodiyotining yuqori sur'atlarda o'sishini ta'minlash bilan birgalikda, aholi ongi, ilmi va qarashlarini zamon bilan uyg'unlashtiradi, mamlakatimizning xalqaro maydonda integratsiyasini tezlashtirishadi. Va, pirovardida, O'zbekistonning huquqiy-demokratik, iqtisodiy jihatdan rivojlangan davlatlar qatoridan joy olishga erishadi deb o'ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-sonli Farmoni // www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020 yil 13 fevraldagi axborot texnologiyalarini rivojlantirishga bag'ishlangan tadbirdagi ma'ruzasi // www.lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 18 maydagi "Raqamli iqtisodiyot va "Elektron hukumat" tizimi infratuzilmalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-4321-sonli Qarori // www.lex.uz

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 noyabrdagi “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4022-sonli Qarori // www.lex.uz

